

MUZIČARI U SJEVEROISTOČNOJ BOSNI U PERIODU OD 1878. DO 1941. GODINE

dr Miradet Zulić

Univerzitet u Istočnom Sarajevu

Muzička akademija

Katedra za teorijsku nastavu

E-mail: miradet.zulic@mak.ues.rs.ba

UDK: 78.07

Pregledni naučni članak

Sažetak: U periodu od 1878. do 1941. godine u sjeveroistočnoj Bosni nisu postojale muzičke škole. Na razvoj muzičkog života u ovom periodu uticala su brojna pjevačka društva i razni instrumentalni ansambli. Najznačajnije osobe koje su dale veliki doprinos u njihovom radu su pojedinci koji su vremenom neopravdano potisnuti u zaborav. U radu se obrađuju podaci o horovođama, rukovodiocima instrumentalnih ansambala i vojnih orkestara, kao i o drugim muzičarima koji su u navedenom periodu djelovali u sjeveroistočnoj Bosni. Cilj rada je pronalaženje, prikupljanje i analiziranje podataka koji će rasvijetliti ulogu i značaj djelatnosti muzičara u sjeveroistočnoj Bosni u periodu od 1878. do 1941. godine.

Ključne riječi: Muzičari, sjeveroistočna Bosna, 1878–1941.

Uvod

U dosadašnjim istraživanjima muzičkog života u sjeveroistočnoj Bosni u periodu od 1878 do 1941. godine, navedena su imena brojnih muzičara koji su na razne načine učestvovali u razvoju muzičkog života u ovom periodu. Ti podaci su se uglavnom odnosili na djelatnost koju su imali samo u ovoj regiji. S obzirom da je dosta muzičara djelovalo van ove regije, ukazala se potreba za obradom podataka o njihovoj djelatnosti i drugim gradovima Bosne i Hercegovine. Iako je njihova djelatnost bila značajna, ipak, tokom 20. vijeka ta imena su nestajala i tonula u zaborav. Prilikom obavljanja zadataka istraživanja i izrade rada korištene su istorijska metoda, komparativna metoda, metoda analize i sinteze, induktivne metode prikupljanja podataka, metoda klasifikacije i metoda deskripcije.

Nastavnici muzičke kulture u školstvu

Nastavu muzičke kulture u osnovnim školama i gimnaziji u Tuzli (osnovana 1899.), koja je u ovom periodu bila jedina gimnazija u sjeveroistočnoj Bosni, većinom su izvodili učitelji koji su u toku svog obrazovanja učili svirati neki instrument. Osim izvođenja same nastave, ti nastavnici su vodili horove a u neki školama i instrumentalne ansamble. U prve dvije godine rada Gimnazije u Tuzli, predmet svjetsko pjevanje (kako se tada nazivao predmet) predavao je Josip Kačerovski.¹ Od 1902. do 1911. nastavu je zastupio Stjepan Župančić

¹ Podaci o mogućoj vezi Josipa Kačerovskog sa Bogomirom Kačerovskym koji je u periodu od 1898. do 1916. godine uspješno djelovao u Sarajevu, nisu pronađeni, iako ta mogućnost nije isključena.

da bi u školskoj 1911/12. nastavu preuzeo Vilim Gustav Brož. Poslije njegove smrti, nastavu predmeta svjetsko pjevanje preuzeo je Franjo Grudak.² (Monografija 1974)

Vilim Gustav Brož (1861–1915) je iz Češke prvo došao u Hrvatsku i tu počeo komponovati za tamburu, da bi početkom 20. vijeka došao u Bosnu i Hercegovinu. Prvo je djelovao u Travniku, zatim u Sarajevu, gdje je 1908. pokrenuo inicijativu za otvaranje privatne muzičke škole. Poslije toga se nastanio u Tuzli gdje je i umro 13. decembra 1915. godine. Pored rukovođenja orkestrima, mlade je podučavao muzici a značajan doprinos dao je komponujući valcere, polke i koračnice za tamburaške ansamble.

Iako je u Tuzli proveo kraći vremenski period, Vilim Gustav Brož je dao izuzetan doprinos u razvoju muzičkog života u Tuzli. Prema podacima i fotografiji objavljenoj u monografiji škole (1974: 105), u gimnazijskom tamburaškom ansamblu su bili zastupljeni sljedeći tamburaški instrumenti: bisernica (prim), brač (basprim), bugarija (kontra) i berde. Osim pedagoškog rada, Brož je bio izuzetno aktivan na polju komponovanja. Neke od kompozicija koje je napisao: *Pozdrav Travniku*, *U posavskoj šumi*, *Uspomena na Bledsko jezero*, *Bakine priče*, *U mislima*, *U šumi kraj Drine*, *Molitva mornara* – fantazija s varijacijama za brač solo i tamburaški orkestar, *Iz mog dnevnika*, *Pokladne vragolije*, *Dvije duše jedna misao* – fantazija za brač solo i tamburaški orkestar, *Uspomena na zlatni Prag*, kantata *Slava fra Grgi Martiću*, *Na te mislim ja*, *Ljubim te*, koncertni valceri – *Na valovih Jadranskog mora*, *U slatkoj sanji*, *Na obali Save*, polka *Vesela plesačica*, fantazija *San zaručnice*, *Banovac*. S obzirom da je Brož radio u Travniku, Sarajevu i Tuzli, teško je utvrditi koje je kompozicije u kojem gradu komponovao. Pretpostavlja se da je vjerovatno nekoliko kompozicija napisao u periodu dok je živio i radio u Tuzli. (Zulić, 2008: 33)

O Brožovoj uspješnosti pedagoškog rada govori i podatak da je i njegov učenik Nikifor Todić ostavio traga u tamburaškom muziciranju. Iako veoma mlad, i u tom periodu još uvijek učenik gimnazije, Todić je rukovodio tamburaškim ansamblom koji je djelovao pri Radničkom domu. Prisjećajući se tog perioda Todić je u Monografiji Gimnazije u Tuzli naveo: "Radi uveseljavanja svojih članova u vrijeme sijela, serenada i izleta, društvo je imalo svoj tamburaški zbor, kojim sam ja ravnao (...)"³

Do ovog perioda, u sjeveroistočnoj Bosni je djelovala samo Gimnazija u Tuzli, da bi 1919. osnovana i Gimnazija u Bijeljini. To je ujedno bila prva novoosnovana gimnazija u Bosni i Hercegovini nakon Prvog svjetskog rata.⁴ Ubrzo poslije osnivanja, u gimnaziji je osnovan đачki tamburaški orkestar.

² Vjerovatno se radi o Ferdinandu Grudaku o kojem će više govora biti na narednim stranama rada.

³ Todić, Nikifor, *Iz burnih dana đачke mladosti (1908–1918)*, u: *Monografija – 75 godina Gimnazije u Tuzli*, Tuzla: 1974: 283.

⁴ Prije otvaranja Gimnazije u Bijeljini, u Bosni i Hercegovini su postojale Prva muška gimnazija u Sarajevu (1879), Gimnazije: u Mostaru (1893), Banjoj Luci (1895), Tuzli (1899), Bihaću (1911) i od 1905. godine Druga gimnazija u Sarajevu.

Nije poznato kako su nabavljeni instrumenti za ovaj orkestar, ali se zna da je prvi rukovodilac orkestra bio Zijah Bulić.⁵ Zahvaljujući njemu, đaci su stekli osnovna potrebna znanja i osposobili se za notno muziciranje. Poslije njegovog odlaska iz Bijeljine, rad s orkestrom preuzeo je ruski emigrant Aleksandar Aleksandrovič. Pored djelovanja tamburaškog orkestra, osjećala se potreba osnivanja jednog hora. S obzirom da je ujedno bio i nastavnik pjevanja, pomenuti nastavnik je oformio đачki mješoviti hor koji je najčešće nastupao zajedno s tamburaškim orkestrom. Imajući u vidu činjenicu na nepostojanje muzičke škole, za učenike koji su pokazali interes, dodatno je organizovana i nastava sviranja na instrumentu. Ti učenici su postepeno uključivani u školski ansambl. Poslije nastavnika Aleksandroviča, horom je rukovodio Izidor Koh, a nedugo zatim 1923. hor i orkestar preuzima Stevan Krnić. Pod rukovodstvom nastavnika Krnića postizani su još zapaženiji rezultati i uspjesi. Pored djelovanja u školi, nastavnici muzike imali su odobrenje za izvođenje privatnih časova i privatnim licima, jer je to doprinosilo opštem muzičkom obrazovanju ostalog građanstva.

Tamburaški ansambl je djelovao i u tuzlanskoj gimnaziji nastavljajući tako tradiciju iz prethodnog perioda. Od 1921. do 1931. predmet pjevanje predavao je Nikola Mantulin a od 1931. Veljko Česarević.

Horovođe u pjevačkim društvima

Prvo pjevačko društvo osnovano u sjeveroistočnoj Bosni bilo je Donjo-tuzlansko⁶ srpsko crkveno pjevačko društvo, osnovano 1. marta 1886. godine. Deset godina od osnivanja društva u Tuzli, u Brčkom je 1896. osnovano Srpsko-pravoslavno crkveno pjevačko društvo "Vijenac". U Tuzli i Brčkom su se prije osnivanja društva redovno održavale svetosavske besjede. Međutim, prema dostupnim podacima, na besjedama održanim u Brčkom u većini slučajeva priređivale su se dramske predstave, za razliku od besjeda u Tuzli na kojima su nastupale grupe pjevača. Osim Brčkog i Tuzle, besjede su održavane i u Gradačcu.⁷ Tri godine kasnije, a trinaest godina od osnivanja prvog pjevačkog društva u ovom periodu, u susjednoj Bijeljini je osnovano Srpsko pjevačko društvo "Srbadija". Pored navedenog, ne treba izgubiti iz vida činjenicu o postojanju Srpskog crkvenog pjevačkog društva u Gračanici, čije djelovanje je dalo osnovni pečat kulturnom životu Gračanice i njene okoline.

Prvi horovođa tuzlanskog društva bio je Dragutin Hruza, društva "Vijenac" iz Brčkog učitelj Risto Misita, dok se pretpostavlja da je u Bijeljini prvi rukovodilac hora bio sveštenik Dragomir Ostojić. Tuzlanski hor je imao

⁵ Ovaj podatak se navodi u *Monografiji – Osamdeset godina bijeljinske gimnazije* (2000: 68), iako se u popisu nastavnika koji su radili od 1919. do 1929. navedenih u istoj monografiji na strani 317, kao nastavnika muzike spominje ime Esad Bulić.

⁶ U tom periodu se za Tuzlu koristio naziv Donja Tuzla a i danas postoji dio koji se zove Gornja Tuzla.

⁷ Dokumenti pohranjeni u Arhivu Hercegovačko-neretvanskog kantona.

dosta problema s dirigentima. Poslije Dragutina Hruze horom je rukovodio Emil Muža⁸ koji je uz kratke prekide bio dirigent hora od 6. marta 1887. do 1. septembra 1890. godine. U tim prekidima od po nekoliko mjeseci, horom su dirigovali Karel Matejka, Aleksandar Dozel i Franjo Volanski. U periodu od januara 1891. do septembra 1892. horom su dirigovali Nikola Kus i Leopold Mikula, da bi u naredne dvije godine horom dirigovao Lazar Bordoški. Poslije Bordoškog horom je veoma kratko rukovodio Kosta Lazarević pa se društvo ponovo suočilo s problemom dirigenta. Ubrzo je za novog dirigenta postavljen Ferdinand Grudak koji je u to vrijeme bio kapelnik Rudarske glazbe u Tuzli. Do avgusta 1900. horom su pored Grudaka, naizmjenično dirigovali još i Dušan Nikolić i Kamenko Tomić. O značaju problema koje je tuzlansko društvo imalo s dirigentima može se bolje увидjeti iz podatka da je ovo društvo od osnivanja do 1900. promijenilo čak dvanaest horovođa.

Od avgusta 1900. rukovođenje horom preuzeo je Risto Misita koji je u prethodne četiri godine uspješno vodio hor društva u Brčkom. Njegov odlazak iz Brčkog, kao i odlazak aktivnog člana Vojislava Borića, uticao je na smanjenje aktivnosti hora u Brčkom a nasuprot tome doprinijeo uspješnom razvoju hora u Tuzli. Horom u Tuzli Risto Misita je rukovodio sve do juna 1904. godine. S obzirom da je tuzlansko društvo imalo problema sa čestim promjenama dirigenata, ovo je od osnivanja društva bilo prvi put da je u periodu od nekoliko godina hor djelovao pod istim rukovodstvom. To je uticalo i na brojnije nastupe i značajnije aktivnosti. Od navedenih dirigenata Donjo-tuzlanskog srpskog pjevačkog društva, čak pet rukovodilaca horom (Bordoški, Lazarević, Nikolić, Tomić i Misita) bili su učitelji u srpskoj školi u Tuzli. (Besarović, 1987: 63)

Po odlasku Riste Misite⁹ iz Tuzle horom je kratko vrijeme upravljao Prokopije Derikladić, da bi 1905. rukovođenje preuzeo Stevan Milčić. Nakon odlaska Stevana Milčića u vojsku septembra 1906., rukovođenje horom preuzeo je Jovan Travanj koji je horom rukovodio naredne dvije godine. Povratkom Stevana Milčića iz vojske (decembar 1908.), hor je konačno dobio stalnog dirigenta. U arhivi tuzlanskog društva sačuvani su precizni podaci o dirigentima hora u ovom periodu, za razliku od ostalih društava do čijih podataka je bilo veoma teško doći. Inače, o djelovanju tuzlanskog društva u početnim godinama iscrpno je pisao Risto Besarović. (1987: 57–82) Svoj tekst je bazirao na podacima iz Spomenice društva i dokumenata pohranjenih u Sarajevu. Ipak, i Besarović je u tom tekstu na strani 59. naveo da mu nije

⁸ Emil Muža je ulogu horovođe obavljao besplatno. Gimnaziju je završio u Novom Sadu a filozofiju u Beču. Iako je bio katoličke vjeroispovijesti, napisao je gramatiku srpsko-njemačkog jezika, objavljenu u Beču, koja je doživjela šest izdanja.

⁹ Risto Misita je bio prvi horovođa Srpskog crkvenog pjevačkog društva "Vijenac" u Brčkom i njime rukovodio četiri godine. Naredne četiri, također veoma uspješne godine (28. avgust 1900.–30. juni 1904.) rukovodio je horom Donjo-tuzlanskog srpskog crkvenog pjevačkog društva. Poslije toga je odselio u Prijedor gdje je također četiri godine vodio hor Srpskog pjevačkog društva "Vila".

poznato da li se u Tuzli nalaze pojedini dokumenti koji govore o djelovanju ovog društva.

Sve do 1911. i za bijeljinsko društvo također nisu pronađeni brojniji podaci. Te godine za rukovodioca hora u Bijeljini postavljen je Stevan Krnić, koji je muzičko obrazovanje stekao pohađajući Učiteljsku školu u Pakracu. Pored vođenja hora on je uredno vodio zabilješke o probama, nastupima i članovima hora. Rukopis tih bilješki pohranjen je u Muzeju Semberija u Bijeljini i iz njih se najbolje može steći uvid o djelovanju hora od 1911. godine. U njima se navodi da je Krnić pored vođenja horom u Bijeljini, u 1912. u jednom kraćem periodu od šest mjeseci vodio i hor društva "Vijenac" u Brčkom. Tada je horovođa "Vijenca" učitelj Milan Buturović bio bolestan pa ga je zamijenio Krnić. Prema Krnićevom mišljenju hor je bio kvalitetan a pretežno je izvodio kompozicije Stevana Mokranjca. Iz navedenih podataka može se konstatovati da su rukovodioci navedenih horova u Tuzli, Brčkom i Bijeljini, uz izuzetke kao što je bio Jovan Travanj,¹⁰ pretežno bili muzičari amateri.

U društvima u Tuzli i Bijeljini, kompozicije su se uvježbavale uz pratnju violine, a kada su se u tuzlanskom društvu dobrovoljnim priložima članova društva prikupila sredstva, kupljen je harmonijum. U Bijeljini je Stevan Krnić ostao upamćen po svojoj violini od koje se nikada nije razdvajao. Violinu je dobio na poklon od oca povodom upisa u prvi razred učiteljske škole a ona se i danas nalazi u Muzeju Semberija u Bijeljini.

Nesporno je da su na djelatnost i repertoar pjevačkih društava najviše uticaja imali horovođe. Osim redovnih obaveza koje su imali kao horovođe, oni su imali i obavezu obučavanja članova društva. To se najbolje vidi iz Pravila Srpskog-pravoslavnog crkvenog pjevačkog društva "Vijenac" u Brčkom (1897: 9) u kojima se navodi: "Likovođa, koga na prijedlog postavi glavna skupština, obvezan je po učinjenom ugovoru da sudjelujuće članove vježba u notalnom crkvenom pjeniju, svjetskom pjevanju i sviranju; da pjesme sprema za besjedu (...)".

Pored horovođa koji su većinom imali porijeklo u ovim krajevima, nekoliko ih je bilo češkog porijekla. Ipak, njihov udio u razvoju horskog muziciranja u sjeveroistočnoj Bosni u ovom periodu bio je mnogo skromniji nego u Srbiji kao i bosanskohercegovačkim gradovima Sarajevu i Mostaru, gdje su u istom periodu češki muzičari ostavili neizbrisiv trag.¹¹

Iz navedenih podataka teško se može utvrditi kakva je u ovom periodu bila aktivnost horovođa i rukovodilaca ansambala u oblasti komponovanja. Primjetno je da je prvi horovođa Donjo-tuzlanskog srpskog crkvenog

¹⁰ Jovan Travanj (1874–1957) bio je kompozitor i horovođa. Muziku je učio u Zagrebu a kao nastavnik je radio u BiH i Srbiji. Rukovodio je horovima pjevačkih društva i komponovao crkvene i svjetovne kompozicije za muški i mješoviti hor, od kojih je štampana *Liturgija* 1933. i *I rukovet* 1934. godine. (MELZ 3, 1971: 597)

¹¹ U Sarajevu su djelovali Franjo Maćejevski i Jovan Paču a u Mostaru Rudolf Zamrzla, Hugo Doubek i Jovan Judl koji je u Mostaru boravio od 1902. do 1914. godine.

pjevačkog društva Dragutin Hruza bio aktivan u tom pogledu, iako je horom društva rukovodio samo jednu godinu. Već na prvom nastupu pjevačkog društva izvedene su njegove kompozicije *Kad se sjetim* i *Tajna ljubav*.

Deset godina od osnivanja Donjo-tuzlanskog srpskog crkvenog pjevačkog društva, u Tuzli je osnovano i Hrvatsko pjevačko društvo. Iako se društvo zvalo Narodno pjevačko društvo, društvo je osnovano na konfesionalnoj osnovi. Do kraja 19. vijeka, na prostoru sjeveroistočne Bosne, osim navedenog društva, nije oformljeno nijedno drugo hrvatsko pjevačko društvo. Tek početkom 19. vijeka u Brčkom je 1903. osnovano Hrvatsko pjevačko i tamburaško društvo "Hrvat".

Prvi horovođa tuzlanskog društva bio je Alojz Ričl. Prema podacima iz *Muzičke enciklopedije I* (1971: 231) horom u Tuzli je dirigovao i Ivan Vincetić, dok za dirigente društva iz Brčkog podaci nisu pronađeni. S obzirom da je osnivač društva u Brčkom Mirko Kudrenjaček pored svoje profesije imao široku kulturu, svestrano obrazovanje, te da je bio i muzički obrazovan, može postojati pretpostavka da je bio aktivan i u rukovođenju horom. Broj članova pjevačkih društava je varirao, a prema fotografiji Narodnog pjevačkog društva "Majeвица" iz 1901. hor je brojao četrdeset pet članova, što za ovaj period predstavlja impozantan broj.

Za razliku od srpskog i hrvatskog stanovništva, muslimansko stanovništvo je nešto kasnije osnivalo svoja društva. U Gračanici se 1902. muslimansko stanovništvo udružilo u Islamsku čitaonicu pri kojoj je djelovala horska sekcija a naredne godine u Tuzli je osnovano Muslimansko društvo "Gajret". Pored društava osnovanih od domicilnog stanovništva, pjevačke skupine djelovale su i pri udruženjima "Český kroužek" (Češki kružok), osnovanih 1891. u Tuzli a nekoliko godina kasnije i u Doboju.

Neposredno pred rat, horovođa Donjo-tuzlanskog srpskog crkvenog pjevačkog društva se zbog svojih profesionalnih razloga preselio u Hrvatsku,¹² a po povratku u Tuzlu 1919. kao istaknuti član društva odmah se uključio u aktivnosti oko ponovnog formiranja pjevačkog društva. Društvo je u 1920. promijenilo naziv u Srpsko pjevačko društvo "Njeguš". Prema biografskim podacima pohranjenim u Muzeju Semberija u Bijeljini, prijeratni rukovodilac Srpskog pjevačkog društva "Srbadija" iz Bijeljine Stevan Krnić u Bijeljini se vratio 1. septembra 1921. godine. Odmah po dolasku u Bijeljini pokrenuo je aktivnosti oko ponovnog formiranja hora.

Ako su u prethodnom periodu društva u Tuzli i Bijeljini imala velikih problema oko dirigenata, naročito tuzlansko društvo, onda se za period između dva svjetska rata za oba društva može konstatovati da je bio izuzetno stabilan. Naime, horom tuzlanskog društva cijeli period rukovodio je Stevan Milčić. Pored činjenice da je radio sa puno volje i entuzijazma, on je sve svoje obaveze u društvu radio besplatno. Pored Milčića, od 1. januara 1932. društvo je angažovalo još jednog horovođu Veljka Česarevića. Na taj način još više je unaprijeđen i kvalitet hora jer je Česarević preuzeo rad na svjetovnim

¹² Stevan Milčić je po profesiji bio advokat.

kompozicijama, dok je Milčić zadržao rad sa crkvenim kompozicijama. To je trajalo do 23. aprila 1935. kada je Česarević napustio društvo.

Slično kao i u tuzlanskom društvu, horom bijeljinskog društva cijeli period predano je rukovodio samo jedan dirigent, Stevan Krnić. Svakako da su oba društva u svojim dirigentima imali najveći podsticaj za kvalitetan i dugotrajan rad. Iako nisu bili tako školovani muzičari, kao dirigenti koji su u istom periodu vodili pjevačka društva u Sarajevu i Banjoj Luci, njihovim dolaskom nastala je nova era u radu i poletu oba hora, a repertoar se kvantitativno i kvalitativno znatno proširio. Pored toga, Krnić je iza sebe u rukopisu ostavio svoju biografiju iz koje se može dobiti djelimičan uvid u djelovanje hora "Srbadija", dok je Milčić objedinio i sačuvao arhivu "Njeguša".

Poslije Drugog svjetskog rata svoju djelatnost su obnovila i hrvatska pjevačka društva "Majevisa" u Tuzli, "Zvonimir" u Doboju i "Hrvat" u Brčkom. Pored navedenih društava, u Bijeljini je djelovao Crkveni zbor Rimokatoličke crkve. Hrvatskim pjevačkim društvom "Zvonimir" rukovodila je učiteljica Ogrizek (ime nepoznato), dok je društvom "Majevisa" iz Tuzle rukovodilo više dirigenata. Precizni podaci o vremenu njihove djelatnosti nisu pronađeni već se analiza može izvršiti prema sačuvanim fotografijama društva. Naime, u privatnim arhivama bivših članova društva (ili kod njihovih potomaka) sačuvano je nekoliko fotografija na osnovu kojih se može imati uvid o broju članova kao i o dirigentima društva.¹³ Hor "Majevice" bio je mješoviti, a njegova brojnost bila je zaista impozantna. Na svakoj od ovih fotografija hor je imao preko pedeset članova.

Na osnovu fotografije iz 1926. može se utvrditi da je dirigent društva u ovom periodu bio Anto Dujmušić, dok se prema podacima sa fotografije iz 1933. navodi da je dirigent društva bio Viktor Pravdić. Iz ove godine sačuvane su još dvije fotografije od kojih je druga načinjena 10. decembra 1933. godine. Na ovim fotografijama dirigent društva bio je Tihomil Vidošić. Postoji pretpostavka da je rukovodilac hora Viktor Pravdić svoju djelatnost vjerovatno obavljao u prvim mjesecima 1933. jer je u istom periodu Tihomil Vidošić vodio muški hor Muslimanskog društva "Gajret". U većini slučajeva, dirigenti hrvatskih pjevačkih društava bili su amateri, zaljubljenici horskog pjevanja. Naravno, izuzetak je bio Tihomil Vidošić po kome se društvo "Majevisa" može svrstati među rijetke u kojima je dirigentsku djelatnost obavljao tako stručno obrazovan muzičar.

Podaci o postojanju i djelovanju muslimanskih društava u ovom periodu pronađeni su jedino za grad Tuzlu i veoma malo za Gračanicu. Prema tim podacima najizraženiji rad u Tuzli imalo je društvo "Gajret". Društvo je djelovalo od 1920. do 1941. sa ciljem pomaganja siromašnim đacima i studentima u školovanju. Pored ovog društva, u Tuzli je 1929. formirano Muslimansko društvo pod nazivom "Narodna uzdanica" a 1936. i Muslimansko kulturno društvo "Bosna". Prema podacima iz tridesetih godina, horom društva "Gajret" je dirigovao Tihomil Vidošić. Poslije odlaska

¹³ Fotografije su objavljene u *Tuzlanskom vremeplovu I, II, III*, Dragiše Trifkovića.

Tihomila Vidošića iz Tuzle, rukovođenje horom preuzeo je Veljko Česarević.¹⁴ Sa svojim kvalitetnim radom Česarević je već bio dobro poznat, pa se može konstatovati da je hor "Gajreta" u ovom periodu imao kvalitetne dirigente. Od 1937. do 1941. horovođa društva "Narodna uzdanica" bio je Ibrahim Insanić koji je radio kao bankovni činovnik. Istovremeno je, kao iskusan violinista bio rukovodilac muzičke sekcije.

U Bijeljini je u ovom periodu djelovao i hor Sreskog učiteljskog društva kojeg je oformio i vodio predsjednik društva Stevan Krnić. Osim mješovitog hora, pri društvu je djelovao i ženski hor učiteljskog društva. Iz programa zajedničkog koncerta oba hora, vidljivo je da su kao klavirska pratnja na koncertu nastupili M. Hold i N. Lodiženski.

Rukovodioci instrumentalnih ansambala

Tamburaški ansambli su najčešće djelovali pri pjevačkim društvima. Zanimljivo je da je prema podacima iz arhivskih dokumenata, tamburaški ansambl Donjo-tuzlanskog srpskog crkvenog pjevačkog društva, više od godinu dana nastupao bez dirigenta. Tek na sjednici društva održanoj 8. februara 1899. za rukovodioca orkestra postavljen je Lazo M. Blagojević, koji je u društvu bio blagajnik. Prema pronađenim podacima, tamburaški ansambl koji je djelovao pri ovom društvu bio je jedini oformljeni tamburaški ansambl u sjeveroistočnoj Bosni krajem 20. vijeka. Djelatnost Naobrazbenog kluba do 1911. usko je povezana uz ime Alekse Cvjetinovića, književnika, dramaturga i muzičara koji je vodio tamburaški orkestar kao i kulturnu aktivnost kluba. (Ferović, 1991: 32) Inače, Cvjetinović je književnim stvaralaštvom i životom pripadao radničkom pokretu i borbi za ideale radničke klase.

Pored pjevačkih društava i tamburaških ansambala, veliki značaj u razvoju muzičkog obrazovanja i muzičke kulture u sjeveroistočnoj Bosni u ovom periodu imali su i limeni duvački orkestri. Ovi orkestri su u narodu popularno nazivani 'Limena glazba' ili 'Blech muzika'. Prvi takav ansambl oformljen je pri rudniku uglja u Kreki.¹⁵ Prema podacima iz Arhiva

¹⁴ Veljko Česarević (12.03.1888.–12.03.1941.) godine u Tuzli. O njegovoj muzičkoj naobrazbi nisu zabilježeni podaci. Izuzetnu aktivnost u muzičkom životu iskazao je vodeći brojne horove u Tuzli. Vjerovatno je jedini horovođa u Tuzli u ovom periodu koji je rukovodio tolikim brojem horova: Srpskog pjevačkog društva "Njeguš", Muslimanskih pjevačkih društava "Gajret" i "Bosna", Gradskog pjevačkog društva "Mladost" te nekoliko horova u Tuzlanskoj gimnaziji. Za mješoviti hor je komponovao kompozicije *Plava grobnica*, na tekst Milutina Bojića, zatim *Plačem već tri dana* kao i još mnogo manjih horskih kompozicija i solo pjesama. Kompozicije su uglavnom bazirane na bosanskom folkloru. Do kraja života je ostao pristalica bratske saradnje Muslimana, Srba i Hrvata. Umro je u Tuzli na svoj pedeset i treći rođendan 12. marta 1941. a ispraćen je kako je to i zaslužio. Međutim, njegovo ime je veoma brzo zaboravljeno na što je vjerovatno uticao i Drugi svjetski rat koji je počeo ubrzo poslije njegove smrti. (Trifković, 1990: 112).

¹⁵ Kreka je u tom periodu bilo mjesto pored Donje Tuzle dok je danas to dio grada Tuzle.

Tuzlanskog kantona Rudarska glazba je 19. juna 1894. nastupila zajedno sa Donjo-tuzlanskim srpskim crkvenim pjevačkim društvom. Zasluge za ovaj nastup pripadaju Ferdinandu Grudaku, koji je u ovom periodu bio kapelnik limene glazbe i horovođa pjevačkog društva. Poslije Grudaka, limenom glazbom je rukovodio član orkestra trubač Kralik, čije je ime kao i period rukovođenja ostalo nepoznato. Kao i u prethodnom periodu, tamburaški ansambli su najčešće osnivani pri pjevačkim društvima ali su djelovali i manji tamburaški ansambli.

U mnogim društvima su razmišljali o razvoju tamburaškog muziciranja, pa su u nekoliko ansambala pokrenuti tečajevi sviranja na tamburicama. Muzičari koji su ostavili značajniji trag u tamburaškom muziciranju su Ahmet Dervišević u Brčkom, Omer Baralić u Gornjoj Tuzli, Alojz Francek u tuzlanskom ansamblu "Bajazo" a u tuzlanskom Radničkom sportskom društvu "Sloboda" organizator muzičke sekcije bio je Leonard Banker. Pored njega, razvoju tamburaškog ansambla doprinio je i August Mot. Sredinom tridesetih godina orkestrom je rukovodio Miško Katušić, da bi krajem tridesetih godina tu ulogu preuzeo Đuro Baček. (Monografija, 1989: 260)

Najviše zasluga u postojanju i djelovanju limenih davačkih orkestara, kao i obrazovanju mlađih članova, svakako pripada rukovodiocima limenih glazbi. Prvi dirigent i učitelj mlađeg naraštaja u Sokolskoj glazbi u Tuzli bio je Marko Banfić, da bi poslije njega dužnost dirigenta preuzeo Vaclav Moravek. U Sokolskoj glazbi u Doboju kapelnici orkestara su se mijenjali nešto češće. Prvi dirigent bio je klarinetista Anton Skutar, da bi naredne tri godine orkestrom rukovodio trubač Josip Lukačević. Poslije njega dvije godine orkestrom je rukovodio klarinetista Hinko Lemberger a zatim je tu dužnost preuzeo Đorđe Damjanović. U orkestru je bilo dobrih muzičara a među istaknutijim članovima društva bio je Miloš Krapin, vrstan flautista, violinista i klavirista. Rukovodilac glazbe u Brčkom bio je Anto Astaloš, dok su Hrvatskom glazbom u Tuzli rukovodili vojni muzičari Ivan Ravnihar i češki doseljenik Ferdinand Linhart.¹⁶ Obojica su u vremenu rukovođenja Hrvatskom glazbom bili dirigenti Vojnog orkestra. Inače, Hrvatska glazba djelovala je do 1941. godine.

Osim finansija, limena glazba Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Tuzli imala je problema i oko angažovanja rukovodioca glazbe. Poslije svih nedaća, za rukovodioca glazbe postavljen je Ferdo Milkočević.¹⁷ Pod njegovim

¹⁶ Ferdinand Linhart (1900. Češka Třebova – 1966. Sarajevo) do Drugog svjetskog rata je djelovao u Tuzli a nakon rata bio kapelnik u Sarajevu.

¹⁷ Ferdo Milkočević (1906–1967) je prije Drugog svjetskog rata vodio duhačke orkestre a u ratu je također bio kapelnik. Iz Tuzle u Banja Luku premješten je 1945. godine. Od 1950. najprije je bio sekretar u Muzičkoj školi a zatim nastavnik za violinu i tubu. Veoma kratko, školske 1959/60. bio je i direktor Muzičke škole u Banjoj Luci. Kao svestran instrumentalista, u Gradskom orkestru je svirao violu a bio je i član Pozorišnog operetnog ansambla u Banjoj Luci. Prvobitno je formirao Limeni vatrogasni orkestar a kasnije i Gradski limeni orkestar. Penzionisan je krajem školske 1963/64. godine. (Kulundžija, Radmila. (2004: 369). *Godine s pjesmom, Muzička*

rukovodstvom orkestar je uz kvalitetan rad, nastupao na raznim priredbama, svečanostima i proslavama. Kao i u mnogim drugim limenim glazbama, rukovodilac orkestra je držao časove te na taj način obučavao mlađi naraštaj i pripremao ih za orkestar. U periodu do 1941. napravljeno je nekoliko fotografija orkestra između kojih su i dvije fotografije iz 1933. i 1934. godine.

Osim pjevačkih društava, tamburaških i limenih duhačkih ansambala, značajnu ulogu u razvoju muzičkog života u Tuzli u ovom periodu imao je Vojni orkestar Tuzlanskog garnizona. Orkestar je formiran poslije Prvog svjetskog rata. Članovi orkestra su bili školovani muzičari a većina ih je bila porijeklom iz Češke. Prema fotografiji orkestra iz 1925. orkestar je po svom instrumentalnom sastavu djelovao kao kamerni simfonijski orkestar a dirigent orkestra je bio Jaroslav Kudera.¹⁸

Od 1930. do kraja 1933. orkestrom je dirigovao Tihomil Vidošić.¹⁹ Iako veoma mlad, Vidošić je već imao određeno iskustvo kao pomoćni dirigent u Zagrebu. Međutim, u Tuzli je dobio veliku priliku za samostalnijim radom. Održavani su koncerti, nastupi a najznačajniji su održani 1933. godine. Vidošić je u tom periodu rukovodio horovima Muslimanskog društva "Gajret" i Hrvatskog pjevačkog društva "Majeveca". Poslije Vidošića, rukovođenje orkestrom preuzeo je Ivan Ravnihar.²⁰ Kao i njegovi prethodnici, veoma uspješno je rukovodio orkestrom. Pod njegovim rukovodstvom desile su se i određene promjene. Naime, pored muzičara u orkestru koji su bili vojni službenici, postepeno su se uključivali i muzičari građani Tuzle, koji nisu bili u vojnoj službi. Iako je po osnivanju i funkciji bio isključivo vojni orkestar, uključivanjem građana u njegov rad ovaj orkestar je dobio oblik gradskog orkestra. Od građana u njemu su svirali violinisti: Karlo Dušek, Vladimir Cerić, Rajko Peleš, Otto Fridman, Bogdan Jovanović, Nebojša Miličić, Nikola Mantulin te čelisti Mićo Mihalić i Ema Kulović.

Od ostalih manjih ansambala koji su djelovali u ovom periodu, čak dva su djelovala pri društvu "Česká beseda" u Tuzli. Jedan je bio osmočlani instrumentalni ansambl, čiji članovi su bili češki vojni muzičari trenutno na

škola "Vlado Milošević" Banja Luka 1934–2004. Banja Luka: Muzička škola "Vlado Milošević" Banja Luka.)

¹⁸ Prošavši Rusiju, Perziju i Tursku, Jaroslav Kudera se poslije Prvog svjetskog rata nastanio u Tuzli. Kraći period djelovao je i u Bjelovaru (Hrvatska).

¹⁹ Tihomil Vidošić (1902–1973) je djelovao kao kompozitor i dirigent. Studirao je orgulje i kompoziciju na Muzičkoj akademiji u Zagrebu, gdje je do dolaska u Tuzlu radio kao pomoćni dirigent. U Tuzli je pored Vojnog orkestra rukovodio horovima Muslimanskog pjevačkog društva "Gajret" i Hrvatskog pjevačkog društva "Majeveca". Od decembra 1934. do 1941. djelovao je u Mostaru a poslije toga u Zagrebu. Komponovao je orkestarske kompozicije, nekoliko opera i baleta, zatim djela za kamerne sastave kao i za solo instrumente. MELZ 3, 1971: 662.

²⁰ Ivan Ravnihar (1908. Slovenija – 1967. Tuzla) se školovao u Ljubljani. U Tuzlu je došao tridesetih godina i radio do 1966. godine.

službi u Vojnom orkestru. Ansamblom je rukovodio Jaroslav Koutecky.²¹ Pored hora i ansambla pri društvu je djelovao i kvartet u sastavu: Karlo Dušek – violina, Jaroslav Kraupner – violončelo,²² Vladimir Cerić – mandolina i Bogumil Dušek – kontrabas. Jedan od zaslužnih Čeha za njegovanje muzičke kulture u Tuzli bio je Karel (Karlo) Dušek a pored njega i njegov brat Bogumil Dušek.²³ Obojica su bili izvrsni slastičarski majstori i vrlo dobri muzičari-amateri. Članovi društva "Češka beseda" bili su veoma aktivni u muzičkom životu Tuzle, nastupali su na raznim priredbama, svečanostima i koncertima.

Poslije 1918. u Tuzli su djelovala tri bioskopa: Dinli (ranije Koloseum otvoren još 1912.), Stokanović (u Hotelu Bristol) i Školsko kino u gimnaziji. Nešto kasnije je i u zgradi Hrvatskog doma otvoreno Kino Lemezović. S obzirom na izraženu konkurenciju, vlasnica Kina Dinli angažovala je muzičare koji su svirali za vrijeme predstave. Ansambl je nastupao kao Kino kvartet. Kroz sastav je prošlo mnogo muzičara među kojima su: violinisti Bogdan Jovanović, Nikola Mantulin, Vladimir Cerić, Karlo Dušek, klaviristi Mikula mlađi, Hermina Hirše te čelista Mićo Mihalić.

Zaključak

U periodu od 1878. do 1941. godine u sjeveroistočnoj Bosni nisu postojale muzičke škole već se muzika učila u osnovnim školama i gimnazijama. Uprkos tome, muzički život je bio aktivan i sadržajan. Nosioci muzičkog života su bili pjevačka društva i instrumentalni ansambli a za njihov uspješan rad zaslužni su njihovi rukovodioci. Za razliku od perioda do 1914. godine, kada su najčešće djelovali muzičari amateri, u međuratnom periodu je primjetno angažovanje muzički obrazovanih muzičara pa u pojedinim slučajevima i akademskih muzičara. Vremenom, njihova imena i zasluge potisnute su u zaborav, pa je bilo potrebno da se kroz podsjećanje na njihovu djelatnost ujedno podsjetimo i na njihov doprinos u razvoju muzičkog života u sjeveroistočnoj Bosni. Mnogi od navedenih muzičara su djelovali i poslije 1941. godine. Povezivanjem informacija o njihovoj djelatnosti u različitim regijama i vremenskim periodima sadržajnije se može sagledati njihova djelatnost i doprinos razvoju muzičkog života u ovom periodu.

²¹ Prije dolaska u Tuzlu, Jaroslav Koutecky je bio vojni kapelnik dvorskog kraljevskog orkestra u Albaniji. Poslije Drugog svjetskog rata radio je u Državnoj nižoj muzičkoj školi u Tuzli a vodio je i školski orkestar.

²² Jaroslav Kraupner (1900. Češka – 1945. Beograd). Kao odličan violončelista bio je član kvarteta, a pored muzike bavio se fotografijom, motoristikom i drugim zanatskim umjećima.

²³ Karlo Dušek je rođen 1902. u Češkoj (Visoke Myto) a u Tuzlu je doselio 1924. godine. Bio je jedan od pokretača osnivanja Državne niže muzičke škole u Tuzli 1949. godine.

Njegov brat Bogumil Dušek rođen je 1900. u istom mjestu a u Tuzlu je doselio 1931. godine. Bio je graditelj violina, violončela, kontrabasa i gitara.

Korišćena literatura

- Arhiv Bosne i Hercegovine u Sarajevu. *Srpsko pjevačko društvo "Njeguš" u Tuzli*. signatura – Društva 5 39. Tuzla.
- Arhiv Muzeja Semberija u Bijeljini. *Biografija Stevana Krnića*. rukopis (bez signature).
- Arhiv Tuzlanskog kantona. *Srpsko pjevačko društvo "Njeguš" u Tuzli*. sig. SPD "Njeguš" DT.
- Besarović, Risto. (1987.) *Iz kulturne prošlosti Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Čavlović, Ivan. (2011). *Historija muzike u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu - Muzička akademija.
- Ferović, Selma. (1991). *Teorija i praksa muzičkog obrazovanja u BiH*. Sarajevo: IDP Udžbenici, priručnici i didaktička sredstava.
- Grabčanović, Mustafa. (2006). *Bijeljina i Bijeljinci*. Bijeljina: BZK Preporod BiH – BZK Preporod Bijeljina.
- Monografija – Osamdeset godina bijeljinske gimnazije (1919–1999)* (ur. Babić, Mirko). (2000). Bijeljina: Gimnazija "Filip Višnjić" Bijeljina.
- Monografija – RSD "Sloboda" 1919–1989*. (1989). Tuzla: RSD "Sloboda" i IGTR "Univerzal" Tuzla.
- Monografija – Sedamdeset pet godina tuzlanske gimnazije*. (1974). (ur. Petrović, Zvonko). Tuzla: Gimnazija u Tuzli.
- Monografija – Nova iskra na starom ognjištu*. (2001). Brčko: Srpsko prosvjetno i kulturno društvo "Prosvjeta" Brčko.
- Monografija – Šezdeset godina gimnazije Filip Višnjić u Bijeljini (1919–1979)* (ur. Petrović, Slobodan). (1979). Bijeljina: Gimnazija "Filip Višnjić" u Bijeljini.
- Muzička enciklopedija I, II, III*. (MELZ). (1971). (ur. Kovačević, Krešimir). Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Petrović, Slobodan. (2002). *Korzo stare Bijeljine (građa za monografiju grada)*. Bijeljina: Narodna bibiloteka "Filip Višnjić" Bijeljina.
- Trifković, Dragiša. (1981). *Tuzlanski vremeplov I*. Beograd: Pres kliping.
- Trifković, Dragiša. (1983). *Tuzlanski vremeplov II*. Beograd: Pres kliping.
- Trifković, Dragiša. (1988). *Tuzlanski vremeplov III*. Tuzla: Grafičar.
- Trifković, Dragiša. (1990). *Tuzlanski vremeplov IV*. Tuzla: Grafičar.
- Trifković, Dragiša. (1997). *Tuzlanski vremeplov V*. Tuzla: Grafocoop.
- Zulić, Miradet. (2008). *Muzički život u sjeveroistočnoj Bosni (1878–1992)*. doktorska disertacija (rpk.). Sarajevo: Muzička akademija.

SUMMARY

MUSICIANS IN NORTHEASTERN BOSNIA IN THE PERIOD FROM 1878 TO 1941

PhD Miradet Zulić

Summary: In the period from 1878 to 1941, there were no music schools in northeastern Bosnia. The development of musical life in this period was influenced by numerous singing societies and various instrumental ensembles. The most significant people who made a great contribution to their work are individuals who were

unjustifiably forgotten over time. The paper deals with data on choirmasters, leaders of instrumental ensembles and military orchestras, as well as on other musicians who worked in northeastern Bosnia during the mentioned period. The aim of the work is to find, collect and analyze data that will shed light on the role and importance of the activities of musicians in northeastern Bosnia in the period from 1878 to 1941.

Keywords: Musicians, northeastern Bosnia, 1878–1941.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна и универзитетска библиотека
Републике Српске, Бања Лука

78(082)

НАУЧНИ скуп "Савремено и традиционално у музичком
стваралаштву" (4 ; 2022 ; Источно Сарајево)

Савремено и традиционално у музичком стваралаштву. 4 :
зборник радова са научног скупа одржаног 15-17. децембра
2022. године / [главни уредник Мирадет Зулић]. - Источно
Сарајево : Музичка академија Универзитета, 2023 (Источно
Сарајево : Копикомерц). - 285 стр. : илустр., ноте ; 24 cm

На врху насл. стр.: Универзитет у Источном Сарајеву. - На насл.
стр.: Дани Војина Комадине. - Текст ћир. и лат. - Текст на срп. и
рус. језику. - Тираж 100. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-99976-902-9-6

1. Дани Војина Комадине (4 ; 2022 ; Источно Сарајево)

COBISS.RS-ID 139474433